

DİL VE İLETİŞİM (Etkili Yazılı ve Sözlü Anlatım)

Sedat SEVER*

Dil bir iletişim aracıdır. Dinleme, konuşma, okuma ve yazma birer dilsel berecidir. Dili kullanma becerisi bireyin iletişim yeteneğinin sınırlarını oluşturan temel bir değişkendir. Hem konuşma hem de yazma etkinliği, başkalarıyla iletişim kurmanın, kendimizi ve yaşantılarınızı anlatmanın bir yoludur. Doğru, etkili konuşma ve yazma için sürekli okumak, yazılı kültürle sıkı bir iletişim kurmak gerekir. Okuma eyleminin anlatım alıştırmalarıyla desteklenmesi, bu becerilerin gittikçe yetkinleşmesine de olanak sağlayacaktır.

Language is one of the way of communication. Listening, speaking, reading and writing are linguistic abilities. The ability of using language is a basic element which forms the limited individual communication capability. Both speaking and writing efficiencies are the ways to express ourselves and our lives. For the effective way of speaking and writing, it is necessary to read and to communicate with the written culture. The reinforcement of the reading activity by expression activity will eventually make these skills perfect.

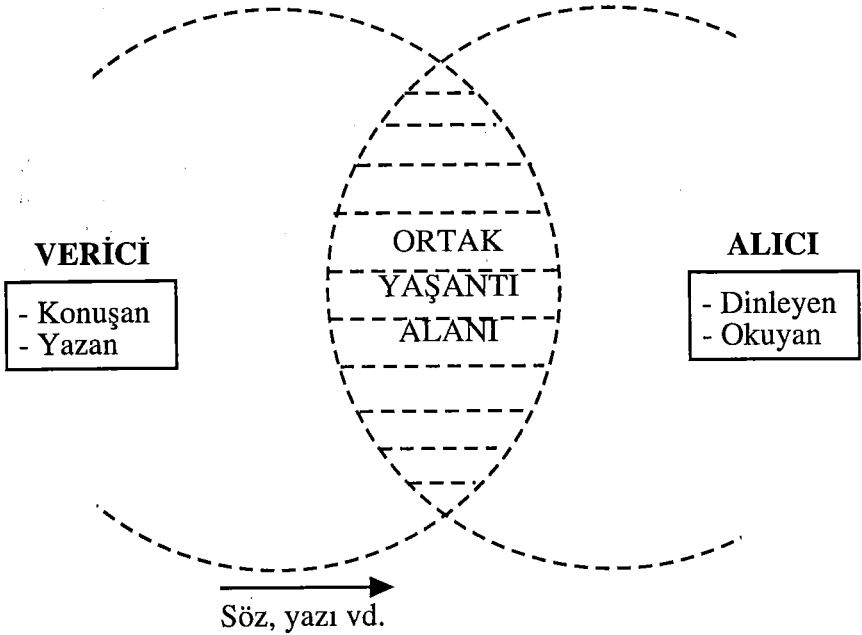
İletişim en genel ve yalın tanımıyla duygu, düşünce, bilgi haber ve becerilerin paylaşılması; başka bir deyişle bireyler arasında duyguda, düşüncede, tutumda ortak bir payda yaratılması sürecidir.

İletişim, en az iki kişiyle gerçekleşen bir etkileşimdir. Aşağıdaki çizelgede görüleceği gibi, görsel-işitsel kanallarla, verici (konuşan-yazan) tarafından alıcıya (dinleyen, okuyan) iletilen bir mesaj (ileti), duyu organlarınca alınır ve duyu sınırlarıyla sınır akımları halinde beyne gönderilir. İleti, beyinde duyu haline dönüştürülerek algılanır. "Algılanan bu ileti, alıcının beyin hücrelerinde bir iz bırakır. Biz buna YAŞANTI diyoruz" (Çilenti,

---

* Doç.Dr. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

1979, 27). Bu yaşantı bellekte daha önce saklanmakta olan geçmişteki yaşantıların izleriyle karıştırılarak, karşılaştırılarak ve sınanarak yorumlanır. “Yorumlama, bir anlamıyla, bir anlam çıkarmadır.” Vericinin kafasındaki anlam ile vericinin iletisini yorumlayan alıcının, yorumlama sonucunda kafasında beliren anlam aynı ya da benzer ise ortak bir yaşantı alanının oluştuğundan söz edilebilir. Çizelgede, kesik çizgilerle belirtilen “ortak yaşantı alanı”, alıcı ile vericinin iletişim sürecindeki niteliğine bağlı olarak küçülür ya da genişleyebilir. Ortak yaşantı alanının büyümesi -genişlemesi iletişim sürecinin verimine işaret eder. Başka bir deyişle, verici ile alıcının duyguda, düşüncede tutumda ortak bir payda yaratması; alıcının kafasındaki anlamın, bilginin vericinin kafasında da benzer biçimde yankılanmasıdır.

Etkili bir iletişim için, vericinin, anlatmak ve paylaşmak istediğini en iyi ve etkili biçimde anlatabilecek simgeleri seçme ve bunları uygun bir kanalla alıcıya iletmesi sorumluluğuna koşut olarak; alıcının da bu simgelerin neyi anlattığını kavraması ve simgeleri vericinin kafasındaki anlamı uygun bir biçimde anlamlandırması sorumluluğu vardır.

Vericinin (konuşanın, yazanın) ilettiği duygu, düşünce, tutum ve bilgilerin alıcıda (dinleyen, izleyen, okuyan) belirli bir yankı uyandırması, alıcıyla verici arasında yaşam ve dil ortaklığının bulunmasını gerekli kılar. Çünkü iletişim, alıcı ile vericinin ortak yaşantılara sahip oldukları alanlarda gerçekleşebilir. Bilmediğimiz bir dille konuşan bir yabancıнын kullandığı simgeler (sözcükler) geçmişteki yaşantımızda bulunmadığı için belleğimizde hiçbir anlam uyandırmaz. Bu nedenle verici, anlatmak istediklerini, alıcının da anlamlandırabileceği simgelerden yararlanarak bir ileti biçiminde iletmek zorundadır.

Oya ADALI bu ilişkiyi şu yargılarla aktarır:

“Uçaktan ve motordan hiç anlamayan yolcuya uçağın neden bozulduğunu açıklamaya çalışan bir pilot, yolcuyla aynı dili konuşsa bile, oldukça çaresizdir. Okuduğu kitabın terimlerini, göndermelerini bilmeyen biri için o kitabı anlamak bir dil engeli olmasa da, sorun olur. Ferid Edgü, ‘O’ romanında bu ortaklığı:

‘Çünkü anlamak bir ortak dili gerektirir

ortak dil ise,

ortak yaşam/ ortak bilgi/ ortak düş/ kimi

yerde de ortak düşüş demektir.

Ortak değilse bile, yakın/ benzer/gibi.’ diye anlatır”

(Özdemir, 1995, 25).

Yaşam ve dil ortaklığının bulunmasına karşın, bireyler arasında yaşanan iletişim sorunlarının altında dilsel yetersizlikler yatmaktadır. Sözlü ve yazılı anlatımla kurulan iletişimde, bu becerilere ilişkin ilkelerin yaşama geçirilememesi; öte yandan okuma, dinleme ve izleme etkinliğinde aktarılan iletilerin doğru ya da tam anlaşılabilmesi önemli iletişim sorunlarının oluşmasına da neden olmaktadır.

Toplumsal yaşamda tanık olduğumuz, genellikle sözel iletişimin yerine kaba güç ve çatışmanın yeğlenmesinden kaynaklanan durumlar, iletişim sürecinde önemli sorunlar yaşadığımız gerçeğini ortaya koymaktadır. Çünkü, sözel aktarıma dayalı iletişim süreci yerini, sövgüye ve karşıdakini örselemeye dayalı süreçlere bıraktığında bu sorunların yaşanması kaçınılmazdır.

Demokratik bir toplumda toplumsal yaşama etkin bir biçimde katılma, bireylerin iletişim becerilerini yeterince edinmiş olmalarını gerektirmektedir. Çünkü, demokratik bir toplum her şeyden önce duygu, düşünce, izlenim ve tasarılarını doğru ve eksiksiz aktarabilen, iletilenleri de doğru anlayabilen; sorunlarını iletişim becerilerini kullanarak çözmeyi alışkanlık haline getirmiş bireylere gereksinim duyar.

Dinleme, okuma, konuşma ve yazma diye adlandırılan iletişimsel (dilsel) becerilerdeki yetkinlik, bireylerin toplumsal yaşamın her alanındaki başarısını da belirleyen bir etkidir. “Dinleme ve okuma” bir anlama; “konuşma” ve “yazma” da bir anlatma eylemidir.

Anlama, konuşma ya da yazı yoluyla aktarılanı algılamaktır. Anlatma ise, duygu düşünce, tasarı ve yaşantıların söz ya da yazıyla aktarımıdır. İletişimsel beceriler arasındaki ilişkiler, her becerinin birbirini var kılma amacına yöneliktir. Bireyin, anadiliyle doğru, açık ve etkili bir iletişim gerçekleştirmesi bu dört becerinin bütünsellik içinde gelişmesine bağlıdır. Çünkü dilsel becerilerden birinin gelişimi öteki becerilerin gelişimine de katkı sağlar. Sözelimi, okuduğunu anlama becerisindeki gelişme sözcük dağarcığını zenginleştirmekte; bu durum bireyin yazma ve konuşma becerilerini de etkileyerek, onun daha iyi ve etkili yazabilmesi ve konuşabilmesini sağlamaktadır. Anadilin beceri alanlarındaki bu gelişmeler dinlediğini anlamayı ve öğrenmeyi kolaylaştırmaktadır (Sever, 1995, 24). Bu belirleme, insan yaşamındaki tüm öğrenmelerde dilsel becerilerin başat bir işlevi olduğu gerçeğini ortaya koymaktadır.

İletişim, yaşamımızın vazgeçilemeyecek tek gerçeğidir. Dil, insanın var olduğu dünyayı anlamayı ve anlatmayı sağlayan bir iletişim aracıdır. Birey çevresini, toplumu ve toplumun geliştirdiği kültürel birikimi anadiliyle anlamlandırır. Bu anlamlandırma yetkinleştikçe bilgi ve kültür evreni de gelişir.

Düşünme, kavramlar ve kavramların yerini tutan sözcüklerle yapılır. Bu nedenle, dilden soyut ya da dile dayanmayan bir düşünce olanaksızdır. Dil ve düşünce arasında birbirini tümleyen bir ilişki vardır. Bu nedenle, okuma, yazma, konuşma ve dinlenme gibi dilsel etkinliklerin başarısı; ancak, düşünsel bir süreci içermesiyle olanaklıdır. Bu bağlam içinde, genel bir değerlendirmeye, insanlaşmanın, insan olmanın en etkili

yollarından birinin doğru düşünüp doğru anlatmak ve doğru anlamak olduğu söylenebilir.

DOĞRU VE ETKİLİ KONUŞMA

En yalın tanımıyla konuşma, insanın duygu, düşünce ve isteklerini sözle bildirmesidir. Konuşmak, insan için temel ihtiyaçlardan biridir. İnsan pek çok sorununu başkalarıyla konuşarak çözümler. Sevinç ve mutluluğunu dile getirerek paylaşabilir. Bu anlamda düşünüldüğünde, konuşma bir iletişim sürecidir. Bireysel ve toplumsal yaşamda önemli bir yer tutar; okul, iş ve toplum yaşamında başarı ya da başarısızlığı belirleyen etmenlerden biridir. Yüzyıllar önce Yusuf Has Hacıp'in "kutlu bilgi" anlamına gelen Kutadgu Bilig (1069) adlı eserinde, "İnsanda dilince değişir kader, / ya yurda baş olur, ya başı gider." sözleriyle anlatılmak istenen düşünce de aynı anlayışı yansıtır. "Söz var iş bitirir, söz var baş yitirir." atasözümüzde de sözün önemi, doğru ve etkili konuşmanın insan yaşamındaki yeri birkaç sözcükle yalın bir yargıya dönüştürülmüştür.

Edebiyatımızın söz ustası Yunus Emre ise, sözün insan yaşamındaki önemini aktarabilmek için, güzel Türkçesiyle bizlere şöyle seslenir:

Sözünü bilen kişinin / Yüzünü ağ ede bir söz

Sözü pişirip diyenin / İşini sağ ede bir söz

Söz ola kese savaşı / Söz ola kestire başı

Söz ola ağulu aşı / Balıla yağ ede bir söz

Kişi bile söz demini / Demeye sözün kemini

Bu cihan cehennemini / Sekiz uçmağ ede bir söz

Konuşma, çağlar boyunca insanın insanla ilişkilerini düzenlemede, kişilerin birbirini etkilemede değerinden bir şey yitirmemiştir. Çünkü, insandan insana ulaşma yoludur konuşmak. İçimizdeki duygu ve düşünceleri birbirimize olanca sıcaklığı ile ancak konuşma yoluyla iletebiliriz. Toplum yaşamındaki etkinliklerin çoğu da konuşmayı gerektirir. Çağımızın vazgeçilmez bir çalışma yolu olan "işbirliği" de konuşarak gerçekleştirilebilir. Konuşma bu anlamıyla, bireyler arasında, yaşantıların paylaşılması sürecidir.

Doğru ve etkili konuşma doğuştan getirilen bir yetenek, bir Tanrı vergisi değildir. İsteyen herkes, konuşma alıştırmaları yaparak etkili konuşma becerisini kazanabilir. Ses yolundaki organlarda fizyolojik bir sorun olmadığı sürece her insan düzgün konuşma becerisini edinebilir.

Konuşma, kişiliğin önemli bir göstergesi olmakla birlikte, kişiliği de geliştiren bir yoldur. Socrates'in "Konuş, kim olduğunu söyleyeyim" sözü de bu ilişkiye işaret eder. Bu nedenle, yaşamımızdaki tüm ilişkileri kuşatan, etkileyen konuşma becerisinin tüm ilkelerini öğrenmeli; öğrenilen ilkeleri de uygulamalarla kalıcı davranışlara dönüştürmeliyiz.

Duygu, düşünce ve izlenimlerin sözle, doğru, anlaşılır ve etkili biçimde anlatılabilmesi için aşağıdaki ilkelerin davranışlara dönüştürülmesi gerekir:

1. Derin, çabuk, düzenli ve gürültüsüz biçimde soluk alma
2. Konuşurken burundan soluk alma
3. Konuşurken göğüs boşluğundan ve diyaframdan soluk alma
4. Soluk alırken konuşmama
5. Sözcükleri doğru ve anlaşılır biçimde söyleme
6. Açık, anlaşılır ve doğru cümleler kurma
7. Sözcük ve cümleleri anlamına göre vurgulama
8. Konuya ve konuşmanın düzeyine uygun bir tonla (ağırbaşlı, neşeli, duygulu, saygılı vb.) konuşma
9. Konuşmanın akışını bozacak duraksamalar yapmama
10. Konuşurken konu dışına çıkmama
11. Konuşurken dinleyenle / dinleyenlerle göz iletişimi kurma
12. Söz, jest, mimik uyumunu sağlayarak konuşma
13. Tekrarlara yer vermeden konuşma
14. Yerel ağız ve argo söyleyişlere yer vermeme
15. Konuşurken gereksiz sesler çıkarmama

16. Gereksiz ayrıntılara girmeme

17. İşitilebilir bir sesle konuşma

Belirlenen davranışların alıştırmalarla kalıcı becerilere dönüştürülmesi, konuşmanın anlaşılabilirliği ve estetiğini etkileyerek, iletişim sürecinin daha nitelikli ve verimli paydalarda gerçekleşmesine olanak sağlayacaktır. Yaşamın değişik evrelerinde yapılan konuşmalarda, bireyler arasında daha etkili iletişim süreçlerinin kendiliğinden yaşanılır kılınabilmesi için, yukarıdaki davranışların içselleştirilmesi beklenir. Ayrıca, içselleştirilen bu davranışların okuma kültürüyle sürekli beslenmesi ve konuşmanın niteliği ve işlevine göre yapılacak ön hazırlıklarla da bütünleştirilmesi gerekir.

Konuşmalar, amaç, işlev ve yapılaş bakımından türlere ayrılır:

Konferansta yapılacak hazırlıklı bir konuşma için söyleneceklerin daha önceden belirlenmesi gerekir. Çeşitli kaynaklardan yararlanarak yapılan bu tür konuşmalarda, daha önceden bir plan yapılır ve yöntem belirlenir. Üzerinde konuşulacak konu gerekirse en ince ayrıntılarına kadar öğrenilir.

Hazırlıksız ya da günlük konuşmalar ise, yaşamımızın ayrılmaz parçalarıdır. Bu tür konuşmalar, hazırlıksız olmakla birlikte etkili ve güzel olabilir. Çevresinde güzel sohbetleriyle, konuşmalarıyla tanınan insanlara ayrı bir değer verilir. Onlara bu değeri verdiren en önemli etken konuşmada sağladıkları başırdır.

Günlük yaşamımızda doğru ve etkili konuşabilmemiz için, göz önünde bulundurmamız ve uygulamamız gereken bazı kurallar vardır. Bu kuralların belli başlılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. Güven verici ve içten olmak

Çelişkiye düşmemek, doğal hali ve sesi korumak, birilerini çekiştirmekten daha çok, varsa soruna çözüm bulmaya yönelmek, duygu ve düşünceleri içtenlikle anlatmak, dinleyenin ilgisini sürekli kılmak ve onda güven uyandırmak konuşma sırasında yaşama geçirilmesi gereken davranışlardır. Konuşan ile dinleyen ya da dinleyenler arasındaki sağlıklı bir iletişimin kurulmasında en önemli etkenlerden biri, güveni örseleyecek davranışlardan kaçınmaktır. Hoşgörülü ve değerbilir bir yaklaşım güvenin

oluşmasının, içtenliğin anlaşılmasının temel koşuludur.

2. Canlı ve doğal olmak

İyi ve etkili bir konuşmacı jest, mimik ve el-vücut hareketleriyle de anlatımını besleyebilir. Ancak, bunu doğallık içinde yapmalı, bir ölçü içinde kalmalıdır. Yapmacık sözler ve tavırlar dinleyiciyi rahatsız eder. Bu nedenle konuşmada ses ve hareket bütünlüğü sağlanmalı, buna özellikle dikkat edilmelidir.

3. Ölçülü olmak

İyi bir konuşmacı, sözlerinde ölçülü olmayı başarabilen bir konuşmacıdır. Bu nedenle, ileri sürülen düşüncelerde kesin ve katı bir dil kullanmaktan kaçınılmalıdır. “Bana öyle geliyor ki”, “bana göre”, “bence”, “bana sorarsanız”, “böyle de düşünülemez mi?” gibi söz ve sorularla anlatım yumuşatılmalıdır.

Yüz yüze konuşmada bir saygı, ilgi ve benimseme belirtisi olduğundan, konuşurken yeri geldikçe karşıdakinin adı söylenmelidir. Ayrıca, karşıdakinin sözü sık sık kesilmemeli, katılmadığımız düşünceleri olsa bile sabırla sözünü tamamlaması beklenmelidir. Gerekirse, uygun bir biçimde katkı ya da düzeltme yapılabilir.

Konuşurken, hep kendimizden, kendi sorunlarımızdan söz ederek karşıımızdakini sıkımmalıyız. Karşıımızdakinin de ilgilerini dikkate alarak yeri geldikçe ona da konuşma fırsatı tanınmalıyız.

Konuştuğumuz kimseyle, aramızdaki yakınlık ölçüsüne, yaş farkına göre uygun tutumlar içine girmeliyiz.

4. Dilini iyi bilmek ve kullanmak

Türkçe, söz sanatlarının inceliklerine sahip zengin bir dildir. İyi bir konuşmacı, öncelikle dilinin kurallarını ve olanaklarını iyi bilmelidir. Söz dağarcığı zengin olmalı, sözcükleri doğru söylemeli, söyleyiş (telaffuz) yanlış yapmamalıdır. Örneğin, “hanımefendi” yerine “hamfendi”, “kâğıt” yerine “kağıt”, “lâstik” yerine “lastik”, “yalnız” yerine “yanlız”, “kibrit” yerine “kirbit”, “herkes” yerine “her kez” denmesi konuşma dilinde sıkça rastlanan söyleyiş yanlışlarıdır. Öte yandan, râkip-rakip, âlem-âlem, âşık-aşık, âdet-âdet, takdir-taktir gibi sözcüklerin birbirine karıştırılması da iletinin anlamını değiştirmektedir.

Sözlü anlatımdaki özensiz kullanımlar ise günlük yaşamımızda sıkça tanık olduğumuz şu cümlelerle örnekendirilebilir: “Saat dokuz gibi gelirim.” cümlesinde, “gibi” benzetme ilgeci (edatı), sözcükler ve kavramlar arasında bir anlam ilgisi kurmamaktadır.* Bu yargının, “Sekize doğru gelirim” ya da “Sekiz sularında gelirim” biçiminde söylenmesi gerekir. “Korkunç güzel bir olay yaşadım” cümlesi de bir başka özensiz kullanımı yansıtmaktadır. Bu cümleyi de gündelik dilin doğal mantığı içinde anlamlandırmak olanaksızdır. Çünkü, temel anlamı “çok korkutan, dehşete düşüren, çok korku veren” olan ve cümlede sıfat görevi üstlenen “korkunç” sözcüğünün, “hayranlık uyandıran, her yönüyle hoş olan” ve cümlede aynı görevi üstlenen “güzel” sözcüğüyle birlikte kullanılması, dil mantığı açısından uygun değildir.

Doğru ve etkili konuşmanın önemli bir boyutu da vurgu ile ilgilidir. Sözlü anlatımda vurgunun, söze duygu değeri katmak, anlamın kavranmasını kolaylaştırmak, sesi, söyleyişi, sözdeki ezgiyi canlandırmak gibi önemli görevleri vardır (Taşer, 1987, 198; Özben, 1989, 81) Dilini bilen iyi bir konuşmacının sözcük ve cümle vurgularını da doğru yapması gerekir. Cümlede önemsenen öge yükleme yaklaştırılarak vurgu yapılacağı gibi, sözcüklerin yerleri değiştirilmeden de önemsenen öğeye vurgu yapılarak (önemsenen öge daha belirgin, baskılı söylenerek) anlamda farklılık yaratılır ve iletinin doğru kavranılması sağlanır. Örneğin, aşağıdaki cümlelerde koyu harflerle yazılmış öğeler vurgulandığında, cümlelerde anlamsal bir değişikliğin oluştuğu görülecektir:

Dün akşam, çocuk hastalanınca **doktora** gittiler.

Dün akşam, doktora **çocuk hastalanınca** gittiler.

Doktora, çocuk hastalanınca **dün akşam** gittiler.

Dün akşam, çocuk hastalanınca doktora gittiler.

Dün akşam, **çocuk hastalanınca** doktora gittiler.

Dün akşam, çocuk hastalanınca **doktora** gittiler.

Okuma eyleminde metnin noktalama işaretlerine göre yapılan vurgu ve duraklar anlamayı kolaylaştırır. Konuşma içeriğinin

* “gibi” ilgecinin kullanıldığı durumları belirlemek gerekirse; “Süt dökmüş kedi gibi”, “Aslan gibi adam”, “Ali’yi gördüğü gibi dışarıya fırladı”, “Bu parayla bey gibi yaşanır”, “Atatürk’ün dediği gibi...”, “Süt, peynir, yoğurt gibi besinler...”, “Kış geldi gibi” örnekler verilebilir.

anlamı da yapılan durgu ve duraklarla aydınlanır. Konuşurken, durgu ve duraklara yeterince önem verilmez ya da özensiz davranılırsa konuşma bozulur, anlam gölgelenir. Örneğin, “Kara, deniz, hava yollarında aksama oldu.” cümlesinde, virgüllerin bulunduğu yerlerde durgu (kısa süreli duruş, susuş) yapılmaz ise, cümlenin anlamı değişir, bozulur. Ayrıca, konuşma sırasında uzun süreli duruşlar (durak) yapılarak, konuşmanın doğal akışı içinde anlam ayırıcı bir işlev gerçekleştirilir. Yapılan duraklar (anamlı susuşlar), konuşmanın bir bütün olarak doğru anlaşılmasına ve konuşma konularındaki anlamsal geçişimin (karışıklığın) önlenmesine olanak sağlar.

Pekçolak (1998,15)'ın aktardığı aşağıdaki olay ise, anlama ve anlatmanın önemini yansıtan bir iletişim kazasını anlatmaktadır:

“Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde bir asistanlık sınavı açılıyor. Birçok adayın başvurduğu bu sınav için birtakım belgelerin yanı sıra 4 adet de fotoğraf isteniyor adaylardan.

Adayın birinin tüm belgelerinin tam olmasına karşın 2 adet fotoğrafı eksik ve rektör salt bu yüzden sınav şansını yitirmemesi için adaya bir kolaylık sağlıyor ve “Arkadan çektirip gönderirsiniz.” diyor.

Birkaç gün sonra rektörün masasında bir zarf ve zarfın içinden çıkan “sırttan çekilmiş 2 adet fotoğraf!”

İyi bir konuşmacı; söyleyiş, vurgu, tonlama, ulama, durgu ve durak becerilerini konuşmada bütünleştirmesini bilmelidir. Konuşma sırasında, bütünleştirilen bu becerilere, beden hareketlerinin de (tavrın, jest ve mimiğin) sözün anlamını pekiştiren, anlama güç katan bir biçimde katkı sağlaması beklenir.

DOĞRU VE ETKİLİ YAZILI ANLATIM

Yazmak, düşündüklerimizi, duyduklarımızı, tasarladıklarımızı ve görüp yaşadıklarımızı yazı ile anlatmaktır. Konuşma gibi, başkalarıyla iletişim kurmanın, kendimizi ve yaşantılarımızı anlatmanın bir yoludur.

Doğru ve etkili bir anlatım her şeyden önce düzenli düşünme alışkanlığının bir ürünüdür. Başka bir deyişle, doğru ve etkili yazmak, düşünsel bir çabanın uygulamaya dönük bir eylemidir.

Hem okul hem de yaşamda başarılı olmanın en etkili yollarından da biridir.

Kavcar (1998, 13)'a göre, “çalışan, biraz çaba gösteren herkes dilini kullanmayı öğrenebilir. Duygu ve düşüncelerini doğru anlatabilir, amacını düzgün olarak yazıya dökülebilir. Elbette herkes büyük yazar olamaz, bunda yetenek gerekir, ama doğru yazma becerisini kazanabilir.” Bunun için en etkili yolun anlayarak, irdeleyerek okumak olduğu bilinmelidir. Çünkü, okuma ile düşünme arasında doğal ve çok sıkı bir ilişki vardır. Okuma süreci düşünceyi, duyarlılığı harekete geçirir, bireyin kavram dünyasını zenginleştirir. Okumak, çağımızda, uygar bir toplumda yaşayan herkesin geniş bir bilgi evrenine açılması, düşüncesini ve duyarlılığını geliştirmesi, toplumla sağlıklı bir iletişime girmesi için başvurması gereken bir etkinliktir. Düzgün yazmak ve konuşmak da ancak okumakla geliştirilebilir.

Başarılı bir yazılı anlatım için göz önünde bulundurulması gereken temel noktalar ise şöyle sıralanabilir:

1. YAZMA ÇALIŞMALARINDA UYGULANMASI GEREKEN İÇ YAPI İLKELERİ

A. Anlatmak istediklerini ilgi ve önem derecesine göre sıralama (Olayları, duygu ve düşünceleri mantıksal bir düzene sokarak anlatma)

B. Konuyu paragraflara bölerek açıklama

a. Her paragrafta tek bir düşünce, duygu ya da olay ele alma (Her düşünceyi bir paragraf içinde geliştirme)

b. Düşünce, duygu ya da olayı açık seçik ortaya koyma

c. Paragrafı, duygu, düşünce ya da olayı iyice belirttikten sonra bitirme

C. Yazıda birlik ve bütünlük sağlama (Bir düşünceden ötekine doğal ve mantıksal bir akış içinde geçme)

Ç. Konu dışı düşüncelere yer vermeme (Gereksiz düşüncelerden kaçınma, konu dışına çıkmama)

D. Bilgi yanlış yapmama

E. Kanı yanlış yapmama (İyiye kötü, kötüyü iyi gibi göstermeme)

F. Yazdıklarında çelişkiye düşmeme

Yukarıda belirtilenler, düşündüğünü ve duyduğunu derli toplu anlatabilmek için uygulamaya geçirilmesi gereken iç yapı ilkeleridir. Bu ilkeler, ancak sürekli yazma etkinliği ile kalıcı davranışlar biçimine dönüştürülebilir. Bunun için, usanmadan sistemli bir çaba harcamak, düşünerek yazmak yazılı anlatım becerisinin kısa sürede belli bir yetkinliğe ulaşmasına da katkı sağlayacaktır. Ancak, yazılı anlatımda kalıcı bir başarı, dil ve anlatım ilkelerinin uygulanabilmesiyle olanaklıdır. Bu ilkeler ise şöyle sıralanabilir:

2. YAZMA ÇALIŞMALARINDA UYGULANMASI GEREKEN DİL VE ANLATIM İLKELERİ

A. Açık ve anlaşılır (kısa, özlü, yalın) cümleler kurma

Cümle, bir yargıyı, duyguyu, düşünceyi bildiren sözcük dizisidir. Yazılı anlatımda uyulması gereken en önemli ilkelerden biri, cümlelerin açık ve anlaşılır olmasıdır. Çünkü, açık bir biçimde dile getirilen yargılar başkalarının da anlaşılır. Bilinmelidir ki en güzel cümle, içinde fazla sözcük bulunmadığı halde, yargıyı eksiksiz anlatabilen cümledir. Cümlelerdeki şavrukluk ve özensizlik, aktarılanın eksik ya da yanlış anlaşılmasına neden olabilir. Örneğin, “Öğretmen sayısı çok olan okullardan alıp az olan okullara vereceğiz” cümlesi açık ve anlaşılır değildir. “Öğretmeni fazla okullardan, eksik okullara öğretmen aktaracağız” biçimindeki bir cümle, daha az sözcük kullanıldığı halde amacı daha doğru ve eksiksiz anlatmaktadır.

B. Sözcük ve düşünce tekrarlarından kaçınma (Cümlelerde gereksiz, anlatıma katkısı olmayan sözcük(ler) kullanmama)

Yazılı anlatımda düşülen yanlışlardan biri de sözcük ve düşünce tekrarlarıdır. Örneğin, “Doktora göre kardeşimin bir ay dinlenip istirahat etmesi gerekiyormuş. Bu nedenle, kardeşim doktorun önerisi üzerine bir ay istirahate çekilecek” biçimindeki iki cümlede hem sözcük hem de düşünce tekrarlarına düşülmüştür. “Doktorun önerisi üzerine kardeşim bir ay dinlenecek” cümlesi dil estetiği açısından daha uygundur. Çünkü, gereksiz yinelemeler yapılmamıştır.

C. Cümlelerde sözcükleri yerli yerinde kullanma

Cümlelerde sözcükler yerli yerinde kullanılmaz ise, cümle ile aktarılan iletinin anlamı değişir. Örneğin, “Sağlam lastik tamir edilir” cümlesinden, tamir ettirmek için lastiğin sağlam olması gerektiği anlaşılmaktadır. Ancak, bu aktarım dil mantığı açısından uygun değildir. Aslında, belirtilmek istenen, lastik tamirinin sağlam yapıldığıdır. “Lastik, sağlam tamir edilir” söyleyişinde, bir sözcüğün yer değiştirmesi, cümlenin anlamını da değiştirmektedir.

Çevremizde sıkça karşılaştığımız aşağıdaki örneklerde de sözcüklerin doğru yerde kullanılmamasından kaynaklanan anlatım yanlışlığı yapılmıştır:

“Ağrısız kulak delinir.”

“Acele araba satılık.”

İlk örnekte, kulağın, ağrısız ise delinebileceği anlatılmaktadır. Aslında, belirtilmek istenen, kulak delme işleminin ağrısız biçimde yapılacağı yargısıdır. Bu cümlede, “kulak” sözcüğü ile “ağrısız” sözcüğünün yer değiştirmesi ve bir virgülle ayrılması, anlamın doğru aktarılmasını sağlayacaktır.

İkinci örnekte ise, “acele” olarak nitelendirilen bir arabanın satılacağı anlaşılmaktadır. Arabalar acele olan- olmayan gibi bir sınıflamaya sokulamayacağına göre, bu cümlede de sözcüklerin doğru yerde kullanılmaması tasarlanan anlamın yanlış aktarılmasına neden olmuştur. “Acele” sözcüğü, araba yerine satılma eylemini nitelemelidir.

Ç. Anlatmak istediğini tam karşılayacak (anlama uygun) sözcük seçme

Sözcüklerin anlamsal özelliklerini bilmek, iyi yazmanın, doğru konuşmanın daha özlü bir deyişle iletişimin en büyük gizidir. Sözcüklerin temel, yan ve deyişme anlamlarını bilmek ya da kestirebilmek, yazılı ve sözlü anlatımda anlama uygun sözcük seçme becerisini de yaşamsal (uygulanabilir) kılacaktır. Örneğin, “Yoğun kar yağışı, izcilerin yolda ilerlemesini güçlendiriyor, bu arada hava giderek soğuyordu.” cümlesinde, bir sözcüğün anlamı başka bir sözcükle karıştırılmıştır. Cümlede kullanılan “güçlenmek” sözcüğü “güç kazanmak, güçlü bir duruma gelmek” anlamındadır. Cümlede, anlamın tam ve doğru aktarılması için

“zorlaştırmak” anlamındaki “güçleştirmek” sözcüğünün kullanılması gerekir.

“Salon izleyiciler tarafından olabildiğince doldurulmuştu.” cümlesinde de bir sözcüğün yanlış kullanılmasından (anlama uygun sözcük seçilememesinden) kaynaklanan bir anlatım bozukluğu söz konusudur. Cümlede, “olabildiğince” sözcüğü yerine; değişmeceli (mecazi) anlamı “gerekenden çok, pek aşırı derecede” olan “alabildiğince” sözcüğünün kullanılması gerekir.

D. Kullanımdan düşmüş, eskimiş sözcüklere yer vermeme

Doğru ve etkili bir yazılı anlatım için güzel Türkçemizin anlatım olanaklarından yararlanılmalı; mümkün olduğunca, anlatımda Türkçe karşılıkları olan yabancı kökenli sözcüklere yer verilmemelidir.

E. Yazım (imla) kurallarına uygun yazma

Yazım, bir dilin belli kurallarla yazıya geçirilmesi demektir. Yazım kurallarının, anlamayı kolaylaştırma ve yazmada birliği sağlama gibi iki temel işlevi vardır. Doğru ve anlamlı yazabilmek, sağlıklı iletişim kurabilmek için yazım kurallarını öğrenmek ve yerli yerinde kullanmak gerekir. Yazılı anlatımda, özellikle büyük harflerin kullanışı; ay ve gün adlarının, sayıların, -de eki ile “de” bağlacının ve “mi” soru ekinin yazılışıyla ilgili olarak önemli sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunlar, -ki eki ve “ki” bağlacının yazılışında artarak devam etmektedir.

Konuyu örneklerle inceleyelim:

Romali general ve devlet adamı Sezar’ın Brutus’a yönelik olarak “Sen de mi Brutus?” biçimindeki, Brutus’ten hiç beklemediği bir davranış karşısındaki haykırışını, “Sende mi Brutus” biçiminde yazarsak, söyleyişteki anlamı değiştirmiş, Brutus’e “herhangi bir şeyin” kendisinde olup olmadığını sormuş oluruz. Bu cümlede, “de” bağlacının “-de” ad durum eki olarak kullanılması iletilinin anlamını tümüyle değiştirecektir.

“Bizde buluşalım” cümlesindeki anlam, buluşmanın bizim evde gerçekleştirilmesi isteğidir. “Biz de buluşalım” cümlesindeki anlam ise, başkalarının buluşması gibi bizim de buluşma hakkımızın, isteğimizin doğallığına işaret eder.

1. Bugünkü yemeğe bizim evde katılacak.
2. Bugünkü yemeğe bizim ev de katılacak.

Cümlelerdeki, -de eki ile “de” bağlacı, iki cümle arasındaki anlam farkının oluşmasına neden olmuştur. Birinci cümlede, özne gizlidir. Bugün, evde verilecek yemeğe birinin katılacağından söz edilmektedir. İkinci cümlede ise, ev sözcüğü aile anlamında kullanılmış olup, bugün verilecek yemeğe diğer aileler gibi bizim ailenin de katılacağı belirtilmektedir. Amacımız, ikinci cümledeki anlamı aktarmak olduğu halde, bu amacımızı birinci cümledeki biçimiyle yazarsak önemli bir iletişim sorununun oluşmasına neden oluruz.

F. Noktalama işaretlerini yerli yerinde kullanma

Konuşmada durgu, durak, tonlama, jest ve mimiklerle belirttiğimiz anlam özelliklerini, yazıda noktalama işaretleriyle göstermeyecek olursak, amacımızın anlaşılması güçleşir ya da yazdıklarımızdan yanlış anlamlar çıkabilir.

Noktalama işaretleri, anlamı aydınlatır, yanlış anlamların önüne geçer. Yazılardan noktalama işaretlerini atarsak, anlam gölgelenir, karanlıklar içine gömülür. Aşağıdaki örnekler de bu yargıları doğrulamaktadır:

1. Kız kardeşine baktı.
2. Kız, kardeşine baktı.

Amacımız, kızın kardeşine baktığını, onunla ilgilendiğini belirtmekse; “kız” sözcüğünden sonra, kesinlikle virgül işaretini kullanmamız gerekir. Bu işaret konulmazsa anlamı doğru aktarmış olur muyuz?

Dilimizde bir virgölün cümlelerin anlamsal niteliğini nasıl etkilediğini bir başka cümleyle örneklendirelim:

1. İhtiyar arkadaşına seslendi.
2. İhtiyar, arkadaşına seslendi.

Yukarıdaki cümleler aynı sözcüklerden oluşmasına karşın, ikinci cümlede birinci sözcükten sonra konulan virgül, cümlelerin anlamsal olarak farklılaşmasına neden olmuştur. Bu örnekler daha

da çoğaltılabilir. Ancak verilecek tüm örnekler duygu ve düşüncelerimizi karşımızdakine tam ve doğru olarak aktarmak, başka bir deyişle sağlıklı iletişim kurabilmek için yazım ve noktalama kurallarının ne denli önemli olduğuna işaret edecektir.

Yazma çalışması sonuçlandırıldığında, anlatımın niteliğini sınavayabilmek için aşağıdaki soruların yanıtlanması gerekir:

1. Cümleler dilbilgisi yönünden doğru mudur?
2. Cümlelerde bilgi ve mantık yanlışlığı var mıdır?
3. Amaç en kestirme yoldan açıkça anlatılmış mıdır?

Doğru ve etkili yazmanın, doğru konuşmanın en temel yollarının, sürekli okumak, düşünerek konuşmak ve yazmak; öte yandan düzenli anlatım alıştırmaları yapmak olduğu hiç unutulmamalıdır. Bu süreç, iletişim ve düşünme aracı olan dilimizi gittikçe daha yetkin biçimde kullanmamıza da katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Çilenti, K. (1979). **Eğitim Teknolojisi**. Ankara: Gül Yayınevi.

Kavcar, C. (1998). Türkçe Eğitimi ve Sorunlar. **A.Ü. Dil Dergisi**. Sayı:65, 5-18.

Özben, R. (1989). **Türkçe Diksiyon**. İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Özdemir, E. (1995). **Eleştirel Okuma**. Ankara: Ümit Yayıncılık.

Pekçolak, B. (1998), "İnsan Diliyle Sevgiyi, Yaşamayı, Erdemi, Onuru Yarattı." **Milli Prodüktivite Merkezi Anahtar Dergisi**. Sayı: 113, 14-15.

Sever, S. (1995). **Türkçe Öğretiminde Tam Öğrenme**. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.

Taşer, S. (1987). **Konuşma Eğitimi**. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.